ROŞU ŞI NEGRU – RECEPTARE ŞI TRADUCERE IN LIMBA ROMANA / *LE ROUGE ET LE NOIR* – RÉCEPTION ET TRADUCTION EN ROUMAIN

Anca-Andreea BRĂESCU[1]

Rezumat: Această contribuţie introduce o scurtă receptare a romanului lui Stendhal, *Le rouge et le noir*, în România, de la primele referinţe ce apar în critica literară românească şi până la traducerea romanului în limba română, în cinci versiuni diferite. Aspecte privind receptarea vor fi completate de o scurtă analiză critică a versiunilor celor cinci traducători români. Analiza comparativă se axează pe locuri strategice din text, cum sunt notele de subsol sau titlurile. Acestea ne permit să observam, la scară mai mare, soluţiile, dar şi strategiile adoptate de traducători.

Cuvinte-cheie: *Roşu şi negru*, Stenhal, receptare, traducere, aparat paratextual.

Résumé : Cette contribution introduit une courte réception du roman de Stendhal, Le Rouge et le noir, en Roumanie, depuis les premières références qui paraissent dans la critique littéraire roumaine et jusqu'à la traduction du roman en roumain, en cinq versions différentes. Ces aspects regardant la réception seront complétés par une courte analyse critique des versions données par les cinq traducteurs roumains. L'analyse comparative se concentre sur des endroits stratégiques du texte, à savoir les notes en bas de page et les titres. Cela nous permet d'observer, à une échelle plus grande, les solutions, mais aussi les stratégies adoptées par les traducteurs.

Mots-clés : *Le Rouge et le Noir*, Stenhal, réception, traduction, appareil paratextuel.

I. Receptarea operei lui Stendhal în spaţiul cultural românesc: de la critică la traducere

În România francofonă şi francofilă a secolului XIX, în care lectura se făcea adesea direct în limba franceză sau prin intermediul traducerii din limba franceză, prima receptare a operei lui Stendhal se face în critica literară.

Primele menţiuni ale operei stendhaliene în critica românească apar târziu faţă de publicarea operei, decalaj prevăzut de Stendhal însuşi, care a avut presimţirea modernităţii sale. Între publicarea primului său roman, *Armance. Quelques scènes d'un salon de Paris en 1827*, în 1827, şi apariţia primului articol în critica literară din România trec 67 de ani. Primul articol datează deci din 1893

[1] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, chetrariu_anca30@yahoo.com.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

şi este semnat cu pseudonimul Has, având ca titlu tot un pseudonim - *Stendhal*[2]. Trei ani mai târziu, I.D. Barzani publică *Crimă pasională în literatura contemporană*[3].

Începutul secolului XX vine odată cu renumele dobândit de Stendhal, iar numărul publicaţiilor creşte. În 1913 apar în trei numere diferite ale revistei *Convorbiri literare* articole ale căror autor este necunoscut şi care poartă acelaşi titlu - *Stendhal*[4]. În 1921, unul dintre cei mai prolifici critici români ai vremii, Benjamin Fundoianu, publică *Caietele unui inactual. Stendhal*[5].

La o scurtă analiză a titlurilor remarcăm că, în mai toate cazurile, interesul criticilor se îndreaptă spre aspecte bibliografice ale autorului (numeroase astfel de articole au apărut între 1920-1933[6]). Treptat încep să apară şi volumele de autor în traducere românească, primul dintre acestea fiind *Balzac şi Stendhal*[7], semnat de autorul danez Georg Brandès şi redat în română de Felix Aderca. Deşi nedatat, volumul pare să fie din 1925, dată menţionată în introducerea redactată de traducător.

După 1930, anul primei traduceri a romanului *Le rouge et le noir*, articolele ce tratează predominant biografia autorului devin tot mai numeroase[8], însă în paralel încep sa apară şi studii ce tratează opera autorului: Al. Philippide, *Literatura străinătăţii*[9]; Tudor Vianu, *Literatura şi cunoaşterea omului*[10]; Al. Philippide, *Stendhal, urmaş şi precursor*[11]. Printre altele, apare, pentru prima dată într-un titlu, numele protagonistului romanului stendhalian: *Pasiunea lui Julien Sorel*[12].

Centenarul romanului *Le Rouge et le noir* este marcat de un val de articole semnate de personalităţi literare importante ale vremii, dintre care amintim:

---

[2] Has. (sic), *Stendhal*, în „Lumea nouă", no. 32, 1893.

[3] I.D. Barzani, *Crimă pasională în literatura contemporană*, în „Epoca", III, no. 575, 1897.

[4] no. 9 (pp. 835-839) ; no. 11 (pp. 1138-1151) ; no. 12 (pp. 1202-1213).

[5] Benjamin Fundoianu, *Caietel unui inactual. Stendhal*, în „Rampa", V, no. 1199, 1921.

[6] s.a., *Jurnalul lui Stendhal*, în „Îndreptarea", VI, no. 369, 1923; Paul Zarifopol, *Obsesiile lui Stendhal*, în „Adevărul literar şi artistic", VI, no. 233, 1925; Ghedeon, *Amorurile lui Stendhal*, în „Adevărul literar şi artistic", VI, no. 250, 1925.

[7] Georg Brandès, *Balzac şi Stendhal*, traducere de Felix Aderca, Biblioteca Dimineaţa, no.33, Editura Adeverul, s.a.

[8] s.a., *Din viaţa lui Stendhal*, in „Adevărul literar şi artistic", XII, no. 639, 1933 ; s.a., *Jurnalul lui Stendhal*, în „Adevărul literar şi artistic", XV, no. 831, 1936; Mihail Chirnoagă, *Jurnalul lui Stendhal*, în „Jurnalul literar", I, no. 30 1939; Notari Ştefani, *Stendhal, călător şi îndrăgostit*, în „Timpul", VI, no. 1933, 1932 ; Mihail Chirnoagă, *Fermecătorul Stendhal*, în „Universul literar", LII, no. 3, 1933.

[9] Al. Philippide, *Literatura străinătăţii*, în „Viaţa românească", XXXI, no. 1, 1939.

[10] Tudor Vianu, *Literatura şi cunoaşterea omului*, în „Viaţa românească", XXXII, no. 6, 1930.

[11] Al. Philippide, *Stendhal, urmaş şi precursor*, în „Universul literar", LI, no. 36, 1932.

[12] G.B. (sic), *Pasiunea lui Julien Sorel*, în „Adevărul literar şi artistic", VIII, no. 356, 1927.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

C.V. Gerota, *Pe marginea lui* Rouge et noir [13]; Al. Philippide, *Note despre* Roşu şi negru [14]; Dinu Pillat, *Note despre romanul modern* [15]. Încep să apară şi abordările comparative: Vladimir Streinu, *De la Julien Sorel la Ion al Glanetaşului*[16].

Ani mai târziu, centenarul publicării romanului *La chartreuse de Parme*, dar şi al morţii autorului readuce în prim plan opera şi personalitatea sa: Dan Petraşincu, *O sută de ani de la conceperea romanului* La chartreuse de Parme [17] ; Şerban Cioculescu, *Un centenar stendhalien*[18]; Marin Sârbulescu, *Stendhal, lucidul. O sută de ani de la moartea marelui romancier* [19]; Rainer Biemel, *Actualitatea lui Stendhal*[20]; Sanda Popescu, *Pe marginea actualităţii lui Stendhal şi Dostoievski* [21].

După traducerea operelor stendhaliene şi a volumelor biografice, Iulia Soare[22] elaborează prima biografie a lui Stendhal în limba română.

II. O cronologie a romanelor stendhaliene traduse în limba română

Receptarea critica pregăteşte terenul traducerii romanelor lui Stendhal în limba română într-un moment în care autorul avea deja un renume şi exista un teren propice receptării prin traducere.

Primul roman stendhalian tradus integral în limba româna este *La chartreuse de Parme*, publicat în original în 1839 şi tradus în 1922 de V. Demetrius[23].

Le Rouge et le noir a fost tradus iniţial fragmentar, apoi în foileton, în 1928, în *Dimineaţa*[24].

---

[13] C.V. Gerota, *Pe marginea lui* Rouge et noir, în „Adevărul literar şi artistic", X, no. 532, 1931.

[14] Al. Philippide, *Note despre Roşu şi negru*, în „Vremea", XIV, no. 658, 1932.

[15] Dinu Pillat, *Note despre romanul modern*, în „Revista Fundaţiilor Regale", X, no. 7, 1933.

[16] Vladimir Streinu, *De la Julien Sorel la Ion al Glanetaşului*, în „Universul literar", XLVII, no. 38, 1938.

[17] Dan Petraşincu, *O sută de ani de la conceperea romanului* La chartreuse de Parme, în „România", II, no. 233, 1939.

[18] şerban Cioculescu, *Un centenar stendhalien*, în „Revista Fundaţiilor Regale", VII, no. 178, 1930.

[19] Marin Sârbulescu, *Stendhal, lucidul. O sută de ani de la moartea marelui romancier*, în „Timpul", VI, no. 1808, 1932.

[20] Rainer Biemel, *Actualitatea lui Stendhal*, în „Universul literar", LI, no. 36, 1932.

[21] Sanda Popescu, *Pe marginea actualităţii lui Stendhal şi Dostoievski*, în „Victoria", I, no. 20, 1933.

[22] Iulia Soare, *Stendhal (Henri Beyle),* Editura Tineretului, Bucureşti, 1957.

[23] Stendhal, *Schitul din Parma*, I-II, traducere de V. Demetrius, Socec, Bucureşti, 1922.

[24] Stendhal, *Le rouge et le noir*, traducere de H. Blazian, în „Dimineaţa", XXIV, no. 7778-7893 (foileton), 1928.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

Conform *Dicţionarului cronologic al romanului tradus*…[25] mai exista o traducere fragmentară, din 1933, fără a fi menţionat numele traducătorului[26].

Prima traducere integrală a romanului *Le Rouge et le noir* a aparut în 1930 şi este semnată de G.A. Dumitrescu[27]. După 1930, retraducerile cunosc o dinamica aparte. In 1950 este publicata a doua versiune românească a romanului, în traducerea lui Ion Marin Sadoveanu[28]. Iar în 1959 Gellu Naum publica[29] versiunea care a circulat mai bine de cincizeci de ani în mai multe reeditări:

- *Roşu şi negru*, I-II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961 ;
- *Roşu şi negru*, I-II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1963 ;
- *Roşu şi negru*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968 ;
- *Roşu şi negru*, I-II, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970;
- *Roşu şi negru*, I-II, Editura Dacia, Cluj, 1971;
- *Roşu şi negru*, in *Romane şi nuvele*, I, studiu introductiv de Tudor Olteanu, aparat critic de Valentin Atanasiu, Editura Univers, Bucureşti, 1972 ;
- *Roşu şi negru*, I-II, prefaţă de Georgeta Horodincă, tabel cronologic de Micaela Slăvescu, Editura Albatros, Bucureşti, 1977 ;
- *Roşu şi negru*, Editura Univers, Bucureşti, 1981 ;
- *Roşu şi negru*, I-II, Editura Apollo, Craiova, 1992 ;
- *Roşu şi negru*, I-II, Editura Hyperion, Chişinău, 1993;
- *Roşu şi negru*, Editura Rao, Bucureşti, 2003.

Versiunea lui Gellu Naum, care nu a cunoscut nicio revizuire de la publicarea ei, în 1959, a fost reeditată ultima dată în 2003, dar nevoia retraducerii se face deja simţită. În 2007 apare retraducerea Irinei Mavrodin[30], rezultat al unei exegeze stendhaliene de lunga durată, autoarea semnând, în

[25] *Op.cit.*, 2005.

[26] Stendhal, *Le rouge et le noir*, în „Adevărul literar şi artistic", XII, no. 639,1933, p. 6.

[27] Stendhal, *Roşu şi negru*, I-II, trad. George A. Dumitrescu, Bucureşti, Editura Librăria Universală Alcalay & Co, 1930 (?).

[28] Stendhal, *Roşu şi negru. Cronica secolului al XIX- lea*, traducere de Ion Marin Sadoveanu, prefaţă de J. Popper, Editura de Stat, Bucureşti, 1950.

[29] Stendhal, *Roşu şi negru*, în *Opere alese*, I, traducere de Gellu Naum, studiu introductiv de Silvian Iosifescu, Editura de Stat pentru Literatură şi artă, Bucureşti, 1959.

[30] Stendhal, *Roşu şi negru*, traducere, prefaţă şi note de Irina Mavrodin, Editura Leda, Bucureşti, 2007.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

1985, un studiu privind modernitatea lui Stendhal[31]. Pe de o parte, trecerea de la hermeneutică la traducere îi asigură traducătoarei o cunoaştere din interior a operei stendhaliene, iar pe de altă parte, reflecţia asupra importanţei retraducerii plasează demersul său într-un context practico-teoretic de mare interes.

Dinamica traducerii şi receptării lui Stendhal nu se opreşte însă aici: o a cincea versiune a romanului apare în 2009[32], în cadrul unui proiect editorial al societăţii de presă Adevărul Holding. În cadrul acestui amplu proiect editorial, ce prevede publicarea într-un timp foarte scurt a unui număr impresionant de titluri din literatura universală, se urmăreşte apropierea publicului larg de literatură prin mecanisme pe care le vom analiza în următoarea parte a articolului nostru.

Dincolo de graniţele României, în spaţiul geografic vorbitor de limba română mai apare traducerea Argentinei Cupcea-Josu, în 1983[33], reeditată în 2005[34].

Şi celelalte romane stendhaliene au suscitat interesul traducătorilor şi cititorilor români: *Lucien Leuwen* a fost tradus pentru prima dată în 1962[35], în timp ce *Armance* a cunoscut prima versiune românească în 1972[36].

III. Câteva precizări privind versiunile româneşti ale romanului *Le rouge et le noir*

Înainte de a trece la o scurtă analiză comparativă a celor cinci versiuni româneşti ale romnului *Le rouge et le noir*, vom face câteva precizări generale privind contextul redactării şi publicării acestora. Prima dintre ele datează, după toate indiciile, din anul 1930[37], fiind urmata la un interval destul de scurt de retraducere – 20 de ani. Aceasta traducere a lui Ion Marin Sadoveanu este concurată la scurt timp – 9 ani – de versiunea cea mai longevivă dintre traducerile româneşti, cea semnata de Gellu Naum (11 reeditari, ultima 2003[38]).

---

31 Irina Mavrodin, *Stendhal- scriitură şi cunoaştere*, Bucureşti, Editura Albatros, 1985, 133 p.

32 Stendhal, *Roşu şi negru*, traducere şi note de Doru Mareş, Editura Adevărul Holding, Bucureşti, 2009.

33 Stendhal, *Roşu şi negru: Cronica secolului XIX,* traducere de Argentina Cupcea-Josu, Editura Literatură artistică, Chişinău, 1983.

34 Stendhal, *Roşu şi negru*, traducere de Argentina Cupcea-Josu, Chişinău, Editura Cartier, 2005.

35 Stendhal, *Lucien Leuwen. Roşu şi alb*, in *Opere alese*, III, traducere de şerban Cioculescu, Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1962.

36 Stendhal, *Armance*, in *Romane şi nuvele*, I, traducere de Dinu Albulescu, studiu introductiv de Tudor Oletanu şi aparat critic de Valentin Atanasiu, Bucureşti, Editura Univers, 1972.

37 Stendhal, *op.cit.*, 1930?.

38 Stendhal, *op.cit.*, 2003.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

Traducerea lui Gellu Naum, devenită versiune de referinţă, a fost reeditată fără nici un fel de revizuire, în timp ce limba-ţintă a evoluat, iar percepţia asupra traducerii şi retraducerii a cunoscut o dezvoltare importantă. Publicată în 2007, versiunea Irinei Mavrodin, pregătită în avans, vine sa înlocuiască traducerea de referinţă. Traducătoarea are în spate o experienţă de peste 40 de ani în practica traducerii, fiind, de asemenea, autoarea unei practico-teorii a traducerii. În paralel cu traducerea, ea redactează articolul « Traducându-l pe Stendhal »[39], o reflexie complementară practicii.

Ultima traducere, publicată în 2009[40], face parte din amplul proiect editorial al societăţii de presă „Adevărul Holding", care îşi propune să publice într-un interval foarte scurt peste o sută de opere reprezentative din literatura universală în cadrul unei colecţii menite să facă mai accesibilă literatura publicului larg (vag definit prin expresia „toată familia") atât prin preţ, cât şi prin strategegii menite să simplifice opera: sunt introduse imagini în interiorul textului, iar normalizarea, explicitarea şi chiar eroarea sunt des întâlnite.

În ceea ce priveşte profilul traducatorilor, nu am reuşit sa aflăm detalii privind primul dintre aceştia, George A. Dumitrescu, însă atât Ion Marin Sadoveanu (1893-1964) cât şi Gellu Naum (1915-2001) au fost personalităţi marcante ale literaturii române, care au ales traducerea ca activitate complementară. În ceea ce îl priveşte pe Doru Mareş (n. 1957), după o scurtă carieră în învaţământ acesta s-a dedicat jurnalismului, iar mai apoi pare să fi îmbrăţişat cariera de traducător. La polul opus se află traducătoarea Irina Mavrodin, practician şi teoretician al traducerii, pentru care traducerea înseamnă misiune, angajament şi dedicare completă.

Toate aceste detalii stabilesc un context în care se va plasa scurta analiza comparativă în care vom pune accent pe dimensiunea de serie deschisă pe care o are retraducerea în viziunea Irinei Mavrodin.

IV. Traducerea aparatului paratextual

IV.1. Notele de subsol

În cadrul unei abordări neexhustive ni s-a părut relevantă o analiza unor părţi strategice ale textului, cum este aparatul paratextual.

Prima versiune în limba română a romanului nu conţine prefaţă sau postfaţă, iar notele de subsol sunt puţine la număr şi trimit de cele mai multe ori la traducerea pasajelor redactate în original în altă limbă decât franceza (*Aruncă-ţi ochii la pagina 130*[41] - traducerea originalului *Guardate alla pagina 130*), sau aduc precizări cu caracter biografic (spre exemplu, într-o notă ce însoţeşte unitatea *Dragoni din regimentul 6* se precizează „Autorul era sub-locotenent de

[39] Irina Mavrodin, *Traducându-l pe Stendhal*, in *op.cit.*, 2006, pp. 29-32.
[40] Stendhal, *op.cit.*, 2009.
[41] Stendhal, *op.cit.*, 1930?, p. 206.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

dragoni în regimentul 6 în anul 1800"). Nu există informaţii privind ediţia folosită pentru aceasta traducere, dar după natura notelor deducem că majoritatea aparţin traducătorului.

Versiunea lui Ion Marin Sadoveanu conţine mai multe note, majoritatea aparţinând traducătorului, iar acest aspect este semnalat. Cea mai mare parte a notelor privesc traducerea epigrafelor sau reprezintă explicitări de ordin cultural (*pair al Franţei*, după originalul *Pair de France*, este însoţit de o notă explicativă privind funcţia ereditară acordată de către Rege în timpul Restauraţiei[42]).

În ceea ce priveşte traducerea lui Gellu Naum, am analizat ediţia apărută în 1981 la Editura Univers, care reia prima versiune din 1959, publicată la Editura de Stat pentru literatură şi artă. Traducerea are ca text-sursă originalul publicat la La Pléiade în 1932 şi nu are o prefaţă. Notele sunt mai numeroase comparativ cu traducerile precedente şi reiau, în general, aparatul paratextual original, după cum ne informezează traducătorul prin specificatia *n.ed.fr.* Celelalte note, care nu conţin nicio specificaţie, aparţin traducătorului şi aduc precizări de ordin cultural sau reprezintă traducerea epigrafelor redactate în original într-o limba străină („O rus quando ego te aspiciam" (Vergiliu), tradusă în josul paginii prin „O, cîmpie, cînd te voi mai revedea ! (lat.)" [43].

Versiunea Irinei Mavrodin are cel mai complex aparat paratextual: o prefaţă semnată de traducătoare, un tabel cronologic, note de subsol ale editorului francez *(n.ed.fr.)* şi note care trimit la traducerea epigrafelor. În prefaţa traducătoarea anunţă deja o parte din dificultăţile ridicate de traducerea textului lui Stendhal:

> Noutatea, modernitatea scriiturii stendhaliene […] ar fi deci aceasta: în acele locuri în care procesele psihologice se manifestă în mod imprevizibil, Stendhal recurge la notaţia neutră, discontinuă, renunţând la mult practicata 'analiză psihologică'.[44]

Aparatul paratextual al versiunii mavrodiniene are o importantă dimensiune teoretică din punct de vedere al redactării traducerii. Astfel, poemul *Blason d'amour*, păstrat în limba franceză, este însoţit de nota următoare:

> Am dat acest text în original pentru ca, astfel, avându-l în versiune bilingvă, cititorul să se poată bucura de toată savoarea acestor versuri scrise într-o franceză arhaizantă. Iată-le, într-o traducere în versuri albe: „Amor în latină se spune amor,/ Şi din amor se trage

[42] *Idem*, p. 23.
[43] *Idem*, p. 236.
[44] *Idem*, p. 9

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

moartea,/ Dar, înainte, te macină mâhniri adânci,/ Doliu şi bocet, capcane ticăloase, remuşcări."[45]

Analiza aparatului critic al acestor versiuni ne permite sa tragem câteva concluzii privind tipul de cititor proiectat de fiecare traducător. În ultima versiune românească, aparatul paratextual este constituit din notele editorului şi ale traducătorului. Delimitarea celor două categorii de note poate doar sa fie dedusă, neexistând specificaţii clare privind originea acestora. Notele traducătorului sunt totuşi uşor reperabile, trimiţând adesea la precizări de ordin cultural. Epigrafele nu sunt traduse în notele de subsol, cum este cazul în traducerile care lasă să se întrevadă originalul, ci în corpul textului, fără ca sursa sau limba de origine sa fie întotdeauna menţionate.

Tratamentul diferit al notelor şi epigrafelor scoate la iveală funcţia distinctă a aparatului textual la cei cinci traductori. Prefaţa este absentă în majoritatea traducerilor, iar acolo unde există, cum este cazul versiunii lui Ion Marin Sadoveanu, ea nu aparţine traducătorului. În cazul traducerii Irinei Mavrodin, prefaţa este complementară traducerii, plasează textul-sursă şi textul-ţintă într-un context, este un spaţiu de expresie a traducătorului. Aceeaşi funcţie o au şi notele de subsol, numeroase şi diverse, acestea făcând parte dintr-o strategie de traducere care vizează încredinţarea către cititor a unui text complex, plasat în context traductologic.

IV.2. Traducerea titlurilor

Titlurile celor patruzeci şi cinci de capitole sunt reprezentative pentru textul în ansamblu. Caracterizându-se, cel mai adesea, prin expresii eliptice, tipologia titlurilor este foarte diversă: unele fac referinţă la spaţiu (t. 1 *Une petite ville*, t. 24 *Une capitale* (I), t. 24 *Strasbourg* (II)), altele introduc personaje (t. 2 *Un maire*, t. 17 *Le premier Adjoint*, t. 30 *Un ambitieux* (I), t. 34 *Un homme d'esprit* (II)) sau evenimente (t. 9 *Une soirée à la campagne*, t. 12 *Un voyage* (I), t. 13 *Un complot* (II)), iar majoritatea sunt mai complexe. Titluri ca *Penser fait souffrir* (t. 19, I), *Façons d'agir en 1830* (t. 22, I), *Les chagrins des grandes places* (t. 23, I), *Quelle est la décoration qui distingue ?* (t. 8, II), *L'Empire d'une jeune fille* (t. 9, II), *Le Ministère de la vertu* (t. 25, II), sau *Les plus belles places de l'Église* (t. 27, II) sunt eliptice şi reprezintă o adevărată provocare pentru traducător.

Dificultatea traducerii titlurilor anunţă, în miniatură, dificultatea traducerii întregului text stendhalian. Elipsa, particularităţile culturale, polifonia narativa sunt tot atâtea dificultăţi care conduc traducătorul către normalizare, explicitare sau adaptare.

Plecând de la ideea lui Jean-René Ladmiral, „on ne traduit pas les titres, on réintitule"[46] vom observa în ce măsură reuşesc traducătorii să reintituleze

[45] Stendhal, *op. cit.*, 2007, p. 99.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

capitolele stendhaliene. Primul exemplu reprezintă titlul celui de-al nouăsprezecelea capitol din prima parte a romanului, *Penser fait souffrir*:

Gândirea te face să suferi [VR1]
Meditaţia te face să suferi [VR2]
A gândi înseamnă a suferi [VR3]
Când gândesti, suferi [VR4]
A gândi înseamn-a suferi [VR5]

Dacă în cazul primelor două versiuni avem de-a face cu o transpoziţie, verbul fiind nominalizat în română, în traducerile mai recente se păstrează verbul, însă în contexte diferite. Gellu Naum si Doru Mares au optat în versiunile lor pentru traduceri literale ale titlului francez. Dar această maximă stendhaliană cere o traducere care să se caracterizeze, de asemenea, prin scurtime şi aceeaşi energie ca în original. Soluţia găsită de Irina Mavrodin, *Când gândesti, suferi*, tot din trei cuvinte, păstrează tonalitatea originalului şi are acelaşi efect asupra cititorului român. Remarcăm alegerea termenului *meditaţia* într-una dintre versiuni, plasând textul într-o zona cu totul diferita, de reflecţie profundă, departe de conotaţia din original.

Un al doilea exemplu reprezentativ este titlul celui de-al treizeci şi unulea capitol al părţii a doua: *Lui faire peur*. De această dată, formularea eliptică lasă loc unor interpretări diferite, mostră miniaturală a polifoniei narative:

S'o fac să se teamă [VR1]
Să ştie de frică [VR2]
S-o fac să se teamă [VR3]
Să o înspăimânt! [VR4]
S-o sperie [VR5]

Majoritatea traducătorilor îi atribuie aceste cuvinte protagonistului, în contextul monologului interior stendhalian, şi redau construcţia la persoana întâi singular. Singurul traducător care introduce perspectiva naratorului este Doru Mareş. Chiar dacă ambele interpretări sunt posibile din punct de vedere lingvistic, având în vedere formularea ambiguă şi coincidenţa gramaticală, textul în ansamblu conduce totuşi spre prima interpretare.

---

[46] Jean-René Ladmiral, « La traductologie que j'ai développée est une réflexion qui s'appuie essentiellement sur mon propre travail de traducteur » (entretien réalisé par Muguraş Constantinescu), in *Atelier de traduction*, no.14 (Dossier : Le traducteur – un ambassadeur culturel), Editura Universităţii Suceava, 2010, p. 27.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

Observăm, nu fără amuzament, soluția găsită de cel de-al doilea traducător, o expresie idiomatică cu conotații bogate, *a ști de frică* [VR2]. Considerăm că soluția nu este potrivită, fiind încărcată de prea multe conotații, acolo unde tonalitatea textului original este neutră.

Concluzii

Observarea soluțiilor adoptate de fiecare dintre cei cinci traducători este reprezentativă pentru tendința generala pe care aceştia o au în traducere. Amintim că traducerea titlurilor implică, în general, o dublă dificultate: pe de o parte alegerea unei soluții convenabile, pe de altă parte, eventualele constrângeri editoriale care pot apărea în această situaţie.

Din exemplele analizate am putea concluziona că dificultatea traducerii lui Stendhal consistă mai ales în traducerea elipsei, a ceea ce nu e spus, stilul său neutru şi polifonia narativă. Retraducerea romanului în secolul XXI, după proba timpului şi după ce publicul din România îşi crease deja un orizont de aşteptare privind opera sa, este imperativă atât datorită receptării operei în toată complexitatea sa cât şi din cauza evoluției limbii.

În acest context, versiunea Irinei Mavrodin, precedată de o perioadă de pregatire şi care se arată mai atentă la modernitatea scriiturii stendhaliene, este o retraducere, în sensul în care traducătoarea reflectează asupra procesului, ia în considerare versiunile anterioare şi înțelege necesitatea unei noi versiuni. Dacă în majoritatea versiunilor analizate am remarcat dificultatea constantă în a reda discursul eliptic stendhalian în limba româna şi polifonia narativă, în versiunea mavrodiniană am identificat soluții punctuale care contribuie la crearea unui text analog celui original şi la elaborarea unei practico-teorii inerente, esențiale pentru abordarea complexă a unui text în cadrul traducerii.

La polul opus, am observat cum demersurile editoriale de tip maraton dăunează receptării şi introduc pe piața editorială texte de o calitate îndoielnică, cum este versiunea semnată de Doru Mareş.

Bibliografie:

Corpus:

Stendhal (1972): *Le Rouge et le noir: chronique du XIXe siècle*, préface de Claude Roy, postface et notes de Béatrice Didier, Paris, Éditions Gallimard.

Stendhal (2009): *Roşu şi negru*, traducere în limba română de Doru Mareş, Bucureşti, Editura Adevărul Holding, collection « O sută de opere esenţiale ».

Stendhal (2007): *Roşu şi negru* (ediția a 2-a), traducere, prefaţă şi note de Irina Mavrodin, Bucureşti, Editura Leda.

Stendhal (1981): *Roşu şi negru*, traducere de Gellu Naum, Bucureşti, Editura Univers.

Stendhal (1970): *Roşu şi negru* (vol. I şi II), traducere de Gellu Naum, Bucureşti, Editura Eminescu.

Stendhal (1968): *Roşu şi negru. Cronica anului 1830*, traducere de Gellu Naum, Bucureşti, Editura pentru literatură universală.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

Stendhal (1950): *Roşu şi negru. Cronica secolului al XIX- lea*, traducere de Ion Marin Sadoveanu, prefaţă de J. Popper, Bucureşti, Editura de Stat.
Stendhal (1930?): *Roşu şi negru* (I, II), traducere de George A. Dumitrescu, Bucureşti, Editura Librăria Universală Alcalay & Co.

Monografii:

Berman, Antoine (1999): *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*, collection dirigée par Alain Badiou et Barbara Cassin, Paris, Éditions Seuil, 141 p.
Constantinescu, Muguraş (2013): *Pour une lecture critique des traductions (Réflexions et pratiques)*, Paris, L'Harmattan, 277 p.
Ladmiral, Jean-René (1994): *Traduire. Théorèmes pour la traduction*, Éditions Gallimard, Paris, 273 p.
Lungu-Badea, Georgiana (coord.) (2006): *Repertoriul traducătorilor români de limbă franceză, italiană, spaniolă (secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea). Studii de istorie a traducerii (II)*, Timişoara, Editura de Vest, 418 p.
Mavrodin, Irina (2006): *Despre traducere - literal şi în toate sensurile*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 179 p.
Mavrodin, Irina (1985): *Stendhal- scriitură şi cunoaştere*, Bucureşti, Editura Albatros, 133 p.
Mavrodin, Irina (1982): *Poietică şi poetică,* Bucureşti, Editura Univers, 241 p.
Mavrodin, Irina (1977): *Romanul poetic,* Bucureşti, Editura Univers, 225 p.
Soare, Iulia (1957): *Stendhal (Henri Beyle)*, Bucureşti, Editura Tineretului.
Taine, Hippolyte (1983): *Studii literare*, traducere de Any Florea şi Virgil Florea, prefaţă şi table cronologic de Irina Mavrodin, Bucureşti, Editura Minerva, Biblioteca pentru toţi.

Articole:

Barzani,I.D. (1897): *Crimă pasională în literatura contemporană*, in „Epoca,", III, no. 575.
Biemel, Rainer (1932): *Actualitatea lui Stendhal*, în „Universul literar", LI, no. 36.
Chirnoagă, Mihail (1939): *Jurnalul lui Stendhal*, in „Jurnalul literar", I, no. 30.
Chirnoagă, Mihail (1933): *Fermecătorul Stendhal*, în „Universul literar", LII, no. 3.
Cioculescu, Şerban (1930): Un centenar stendhalien, in „Revista Fundaţiilor Regale", VII, no. 178.
Cioculescu, Şerban (1933): *Stendhal*, în „Ecoul", II, no. 231.
Fundoianu, Benjamin (1921): *Caietel unui inactual. Stendhal*, în „Rampa", V, no. 1199.
Ghedeon (1925): *Amorurile lui Stendhal,* în „Adevărul literar şi artistic", VI, no. 250.
Gheorghe, M. (1969): *Stendhal şi contemporaneitatea*, in „Secolul XX", I.
G.B. (sic) (1927) *Pasiunea lui Julien Sorel*, în „Adevărul literar şi artistic", VIII, no. 356.
Gerota, C.V. (1931): *Pe marginea lui* Rouge et noir, în „Adevărul literar şi artistic", X, no. 532.
Has. (sic) (1893): *Stendhal*, în „Lumea nouă", no. 32.
Lipatti, Valentin (1962): *Actualitatea lui Stendhal*, în „Gazeta literarã", IX, no. 15.
Lovinescu, Vasile (1933): *De vorbă cu Julien Sorel*, în „Vremea", VII, no. 363.
Mavrodin, Irina (2002): *Traducerea: practică şi teorie*, în „Convorbiri literare", nr. 4, p. 21.
Petraşincu, Dan (1939): *O sută de ani de la conceperea romanului* La chartreuse de Parme, în „România", II, no. 233.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)

Popescu, Sanda (1933): *Pe marginea actualităţii lui Stendhal şi Dostoievski*, in „Victoria", I, no. 20.
Philippide, Al. (1939): *Literatura străinătăţii*, în „Viaţa românească", XXXI, no. 1.
Philippide, Al. (1932): *Stendhal, urmaş şi precursor*, în „Universul literar", LI, no. 36.
Philippide, Al. (1932): *Note despre* Roşu şi negru, in „Vremea", XIV, no. 658.
Pillat, Dinu (1933): *Note despre romanul modern*, in „Revista Fundaţiilor Regale", X, no. 7.
Sârbulescu, Marin (1932): *Stendhal, lucidul. O sută de ani de la moartea marelui romancier*, în „Timpul", VI, no. 1808.
Vianu, Tudor (1930): *Literatura şi cunoaşterea omului*, în „Viaţa românească", XXXII, no. 6.
Streinu, Vladimir (1938): *De la Julien Sorel la Ion al Glanetaşului*, în „Universul literar", XLVII, no. 38.
Zarifopol, Paul (1925): *Obsesiile lui Stendhal*, în „Adevărul literar şi artistic", VI, no. 233.
(fara autor) (1923): Jurnalul *lui Stendhal*, în „Îndreptarea", VI, no. 369.
(fara autor) (1933): *Din viaţa lui Stendhal*, în „Adevărul literar şi artistic", XII, no. 639.
(fara autor) (1936): Jurnalul *lui Stendhal*, în „Adevărul literar şi artistic", XV, no. 831;

Studii în volume:

Brăescu, Ion (1973): *La fonction stylistique de etc. chez Stendhal*, în *Analele Universităţii Bucureşti*, XXII.
Hewson, Lance, (2004): *Sourciers et ciblistes*, în *Correct/Incorrect*, études réunies par Michel Ballard et Lance Hewson, Arras, Artois Presses Universitaires, pp. 123-134.
Ladmiral, Jean-René (2010): *La traductologie que j'ai développée est une réflexion qui s'appuie essentiellement sur mon propre travail de traducteur* (entretien réalisé par Muguraş Constantinescu), în *Atelier de traduction*, no.14 (Dossier : Le traducteur – un ambassadeur culturel), Editura Universităţii Suceava, pp. 15-33.
Mavrodin, Irina (2005): *Le faire du traducteur de littérature ou pour une pratico-théorie auctoriale*, în *Atelier de traduction*, no. 3, Suceava, Editura Universităţii Suceava, pp. 35-39.
Mavrodin, Irina (1983): *La traduction - une pratico-théorie*, în Irina Mavrodin (coord.), *Cahiers roumains d'études littéraires*, no. 1, Bucarest, Éditions Univers, pp. 4-11.
Pandelescu, Silvia (1983): *Le monologue intérieur dans* Le Rouge et le Noir *et dans* La chartreuse de Parme, în *Analele Universităţii Bucureşti*, XXXII.
Repeţeanu, Liliana (1983): *Les modalités du point de vue dans la narration stendhalienne*, în *Analele Universităţii Bucureşti,* XXXII.

Dictionare:

Dicţionarul cronologic al romanului tradus în România de la origini până la 1989, publicat de Academia Română, Institutul de Lingvistică şi Istorie literară « Sextil Puşcariu » din Cluj-Napoca, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, LXV + 866 p.

BDD-A30062 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:33 UTC)